

UZ RETROSPEKTIVNU IZLOŽBU IZDANJA
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI
I UMJETNOSTI U ZADRU*

(Uvodna riječ pri otvorenju)

U ime Zavoda Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, pa tako i u ime Akademije same htjela bih reći nekoliko riječi o sprezi grada Zadra i Jugoslavenske akademije.

Uz proslavu Akademijine stogodišnjice, što se 1966. godine vrlo dolično i svečano održala u Zadru — svečanom sjednicom Skupštine općine, prigodnim poveljama grada Zadra Jugoslavenskoj akademiji i Akademije gradu Zadru, izložbom knjiga Jugoslavenske akademije vezanih uz Zadar tematikom, ličnostima i ustanovom, izložbom restauriranih umjetnina Restauratorskog ateljea, otvorenjem Pomorskog muzeja u sklopu i prostorijama Akademijina instituta u Zadru i otkrivanjem bista akademikima iz Zadra u perivoju Instituta — bili smo napisali: »Zadar — kulturno rasadište i političko stjecište probudene Dalmacije u vrijeme Akademijina nastanka — bio joj je podrška u idejama, ljudima i dokumentima u stoljetnom nizu njezina djelovanja«.

Razrađeni je, a ipak kratko, recimo to ovako: vizionarski prijedlog biskupa Strossmayera u onim stiješnjim prilikama, kada su sve južnoslavenske zemlje bile neslobodne — ili pod turskim osvajačem ili pod austrijskim državnim sklopom — pri-

* U organizaciji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i IKRO »Mladost« — »Znanstvena knjižara«, Zagreb, u Zadru je, u Arheološkom muzeju, od 6. do 15. studenoga 1981. godine bila otvorena izložba pod naslovom »Retrospektivna izdanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1867—1981«. Izložbu je otvorila dr Vesna Jakić-Cestarić, upravitelj Zavoda Istraživačkog centra JAZU u Zadru.

jedlog da se u Zagrebu osnuje jedan južnoslavenski zavod za znanost, u kojem će se obrađivati sva ljudska područja, taj prijedlog što ga je Strossmayer podastrio Hrvatskom saboru 1861. godine odmah je objavljen u »Glasniku dalmatinskom« koji je izlazio u Zadru. Sve dalje akcije za osnivanje Akademije naročito je budno pratio zadarski »Narodni list«, glasilo Narodne stranke, kojemu je Strossmayer bio i mecena, materijalno ga pomagao. Jer Strossmayerova na Saboru iznesena težnja za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom postala je i glavna težnja Narodne stranke koja se tada osnivala u Dalmaciji i duboko zahvatila djelovanjem u javni život i mišljenje svoga vremena. Iz korespondencije prvaka Narodne stranke Mihovila Pavlinovića s osnivačima Akademije saznaje se da je on kao prve akademike iz Zadra predložio Zadrana Ivana Brčića, prvog našeg istraživača glagoljskih spomenika, i Božidara Petranovića, prvog povjesničara, koji je već preko dva decenija djelovao u Zadru, još od pokretanja Srpsko-dalmatinskog magazina. Oni su i izabrani među prvih šesnaest članova Akademije 1867. godine. Svojim prethodnim djelovanjem u Zadru bili su već visoko stasali, a svojom suradnjom pojavili su se u prvim knjigama Rada, osnovnoj Akademijinoj publikaciji, Brčić radom »Brojna vrijednost slova (on)«, Petranović raspravom o osveti, mirenju i vraždi po negdašnjemu srbo-hrvatskomu pravnom običaju. Slijedile su njihove druge rasprave, kao i rasprave drugih akademika koji su porijeklom ili radom bili vezani za Zadar: Zadrana zoologa Špire Brusine i povjesničara Gavre Manojlovića, što je bio i predsjednik Akademije, i Natka Nodila koji je u Zadru djelovao kao urednik »Narodnog lista«, i arheologa Luke Jelića.

Zadar, taj prastari grad na obali Jadrana, taj centar bizantskoga gospodstva u Dalmaciji do kraja XI stoljeća, taj dobro organizirani i bogati srednjovjekovni grad-komuna, taj trn u oku Veneciji, kojoj je u trgovini smetao, koje je u pobunama vlast sa sebe zbacivao, Zadar — najkrupnije naše središte starih arhivalija, najbogatija riznica ne samo zadarske nego i šire naše posebno hrvatske povijesti — bio je za mladu Akademiju mjesto pohoda, postao mjesto istraživanja i sabiranja mjesto bogato povijeću i za povijest.

Rački je to uočio već u svojim prvim istraživanjima, kako on to nazva »u pismarah i knjižicah dalmatinskih« 1874. godine. Nešto poslije toga počele su se u Akademijinim publikacijama objavljivati isprave iz zadarskog arhiva. U »Starinama« je Šime Ljubić 1887. god. objavio popise listina zadarskog samostana sv. Krševana, a 1890. »Libellus Policorion« — isprave biogradskog samostana sv. Ivana kojem je osnivač bio Petar Krešimir — sve prepuno podataka o privrednim, društvenim, političkim i kulturnim prilikama u prvim stoljećima našega nastajanja i bivstvova-

nja na ovim prostorima. Izazvat će te isprave mnoge rasprave i sagledavanja, nukaju i na nova u naše dane.

Slijedi izdavanje brojnih isprava što su se u Zadru sačuvale: u zbirci Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, od 960. godine pa dalje, pa u Commissiones et relationes venetae, pa u kapitalnom Codexu diplomaticusu — Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, s ispravama od 1101. godine do kraja XIV. stoljeća, kojemu je XVII. svezak nedavno izišao, s mnoštvom listina iz zadarskih fondova, sa životom samim što se iz njih probija. Dragocjeni su u njima podaci za naša današnja istraživanja, za naš kut gledanja i udubljanja u proteklo vrijeme.

Gradu smo Zadru pred sedmicu dana slavili obljetnicu slabode. Postigao ju je narodnim pokretom u prošlom ratu, poslije višestoljetne tuđe more, poslije završenih 25 godina punog otuđenja. Polomljen, ali vrijedan i lijep, iziskivao je u svakom pogledu pomoć svoje nove zajednice, svoje prave i istinske zajednice, kojoj je u biti odavna pripadao. Povijesne vrednote znala mu je vrlo dobro i obnovljena Jugoslavenska akademija. Znala je da mu treba spasavati i svijetu predočiti kulturnu baštinu, da mu treba povijesne tokove istraživati i plaštevne tuđih historičara s njih skidati. Potekla su njezina izdanja o Zadru i njegovu kraju.

Već 1949. izlazi Jadertina croatica. bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru. I. dio knjige. Autor joj je dr Vjekoslav Maštrović. Drugi joj, još opsežniji dio, izlazi 1954. godine. Oba zajedno prezentiraju nam bogatstvo naše pisane riječi u dva posljednja stoljeća u Zadru. Treći dio Jadertine croaticae izišao je također u izdanju Jugoslavenske akademije pred dvije godine i upoznao nas o nužnosti tuđe vlasti da u Zadru narod obavještava našim jezikom, da oznanjenja tako ispisuje. Sve se to zbivalo 2—3 stoljeća prije sramnog Rappala.

Blistava je bila izložba »Zlato i srebro Zadra«, što ju je Akademija priredila i u Zadru, pa nam tako samima otkrila zadarsko zlato i davni umjetnički izraz i našh majstora u gradu.

Ponovljeno se i uvijek živo Akademijino zanimanje za najstarije zadarske isprave ogleda u posebnu izdanju isprava samostana sv. Marije u fototisku i s obimnom studijom akademika Viktora Novaka.

Trajno se, pak, Akademijino zalaganje za Zadar ogleda prije svega u osnivanju njezina Instituta u njemu, pri desetoj godišnjici oslobođenja Zadra, 1954. godine.

Uz brojem malen kolektiv, ali sa širokom mrežom vanjskih suradnika, velikim dijelom iz Zadra, ovaj Akademijin zavod nastojao je i nastoji ispuniti intencije osnivača: da istražuje zadarsku i dalmatinsku prošlost u svim njezinim vidovima, da dijelom

nadoknadi vrijeme izgubljeno za znanost, kada je Zadar bio pod talijanskom okupacijom, da svojim istraživanjima promijeni sliku koju su o ovome gradu bili stvorili talijanski povjesničari, a njihovi se političari onda na nju pozivali i oslanjali. Iz takve organizirane djelatnosti Akademijina instituta u Zadru rezultirao je svakogodišnji zbornik znanstvenih rasprava, pod nazivom »Radovi«, sa širokim diapazonom znanstvene problematike od najstarijih vremena do danas, sa zaokruživanjem tematike u nekim svescima, tako u onom o povijesti Zadra, pa Nina, Vrane, samostana sv. Marije.

Javila se i potreba posebna istraživanja naše pomorske prošlosti što se oživotvorila u izdanju jubilarnog Pomorskog zbornika u tri pozamašne knjige, preko kojeg se oformilo Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije.

Usljedila su i posebna izdanja s tematikom iz prošlosti dalmatinskog sudstva i parobrodarstva, komunalnog uređenja i radu dalmatinskog sabora, ili s uvidom u život na zadarskim otocima: o glagoljaškom pjevanju na njima, o pomorstvu Silbe.

Kao izdanja Instituta u Zadru stala je izlaziti i nova pomorska znanstvena publikacija »Adriatica maritima«, s naročito uspješnom prvom knjigom — o udjelu naših pomoraca u Lepantskoj bici, u kojoj je definitivno bila slomljena turska sila na Mediteranu. Treba istaknuti da je urednik svih ovih publikacija i njihov pokretač — dugogodišnji direktor ove ustanove znanstveni savjetnik dr Vjekoslav Maštrović, koji je uvelike doprinio njihovu redovitu izlazenju.

Jedna je od misli Akademijina osnivača Josipa Jurja Strossmayera da je u znanosti potrebna određena politika, kao što je i politici potrebna znanost. U tome je smislu onda razumljiva i Akademijina živa djelatnost u Zadru i o Zadru, gradu koji su političkim akcijama otuđivali, pa mu znanstvenim treba dokazati davno njegovo izrastanje iz svoje prirodne oblasti. U tome je smislu od svojeg osnutka djelovao i zadarski Akademijin institut. Želja mu je da time doprinese znanstvenom saznanju o punoj utemeljenosti pripadanja Zadra Hrvatskoj i Jugoslaviji, i o njegovim umjetničkim ostvarenjima, što su u naše dane dostojno vrednovana, i o njegovim privrednim stremljenjima, što su u ovo naše vrijeme široko mogla biti ostvarena.

U ovakvim se okvirima kretala i kreće povezanost Jugoslavenske akademije i Zadra.

S A D R Ź A J

	Str.
<i>Suić Mate</i>	
Dalmaticum mare	5
<i>Jakić-Cestarić Vesna</i>	
Pašmanski posjedi samostana sv. Ivana krajem XI. stoljeća i njegova nastavljača samostana sv. Kuzme i Damjana početkom XIII. stoljeća	21
<i>Kolanović Josip</i>	
Liturgijski kodeksi svetokrševanskog opata Deodata Venijera	57
<i>Antoljak Stjepan</i>	
Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom	85
<i>Fisković Cvito</i>	
Palma il Giovane na Orebićima i u Splitu	101
<i>Jelić Roman</i>	
Smiljanići — kotarski serdari	111
<i>Peričić Šime</i>	
Prilozi iz gospodarskog života Šibenika u XIX. stoljeću	133
<i>Usmiani Ante</i>	
Paška solana i sol — proizvodnja i trgovina od 1797. do 1813. god.	153
<i>Pederin Ivan</i>	
Car Franjo I. o Šibeniku u svom putnom dnevniku iz 1818. godine	179
<i>Maštrović Želimir</i>	
Osnivanje prvog društva Crvenog križa u Hrvatskoj (Zadar 1878) s osvrtom na humanitarne akcije u Dalmaciji 1866. i 1875. god.	207
<i>Milutinović Kosta</i>	
Ivan Meštrović i borba za Dalmaciju	229
<i>Jakić-Cestarić Vesna</i>	
Uz retrospektivnu izložbu izdanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru	291

Materijalnu pomoć za izdanje ovog godišnjeg zbornika pružili su i:
1. Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske (SIZ VII) i 2. Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture općine Zadar.

